

SLUSSENPROJEKTET
SCHAKTNINGSÖVERVAKNING
DELRAPPORT 6

SCHAKTNINGSÖVERVAKNING PÅ SKEPPSBRON, FASTIGHET GAMLA STAN 1:30, SLUSSEN, STOCKHOLMS STAD

KAJFUNDAMENT, KAJFRONTER OCH UTFYLLNADER
FRÅN 1600-TAL TILL 1800-TALET'S MITT

DENNIS BERNHUS

ARKEOLOGIKONSULT
Optimusvägen 14
194 34 Upplands Väsby
Tel: 08-590 840 41

www.arkeologikonsult.se

OMSLAGSBILD: Vykort över Skeppsbron. Daterat den 28 februari 1911.

ALLMÄNT KARTMATERIAL:

Fastighetskartan: © Lantmäteriet

Terrängkartan, samt GSD–Översiktskartan: Lantmäteriet (CC0)

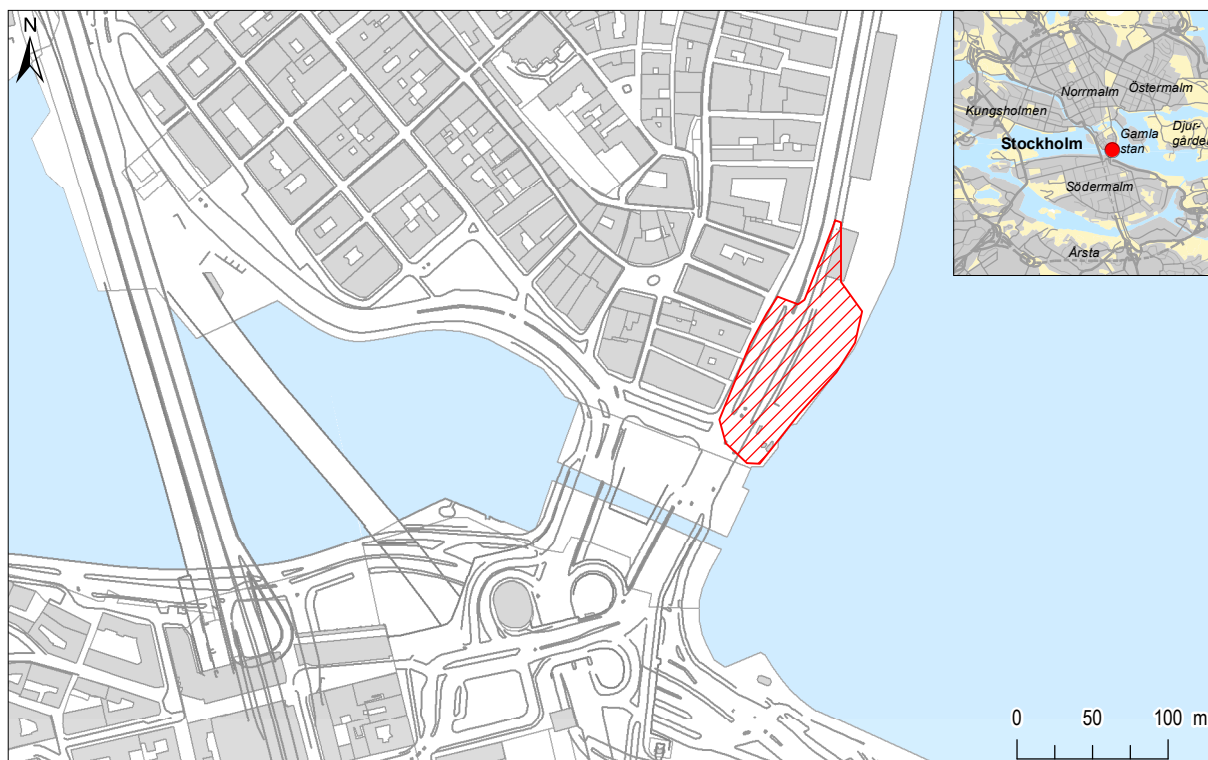
© Arkeologikonsult 2021

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.

Villkor finns tillgänglig på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

Innehållsförteckning

SAMMANFATTNING	5
HISTORISK BAKGRUND	5
TIDIGARE UNDERSÖKNINGAR.....	8
GENOMFÖRANDE	8
RESULTAT OCH TOLKNING	9
SLUTSATS	17
REFERENSER.....	18
Litteratur	18
Historiska kartor	18
Digitalt arkiv	18
ADMINISTRATIVA UPPGIFTER	19
BILAGOR	20
Bilaga 1. Schakttabell	20
Bilaga 2. Kontexttabell	23
Bilaga 3. Fyndtabell	26

Figur 1. Platsen för schaktningsövervakningarna markerad med en röd yta på en underlagskarta från Stockholms kommun. Skala 1:5 000. Översikt i skala 1:200 000.

Figur 2. Schakten utsatta på en underlagskarta från Stockholms kommun, skala 1:2 000.

Sammanfattning

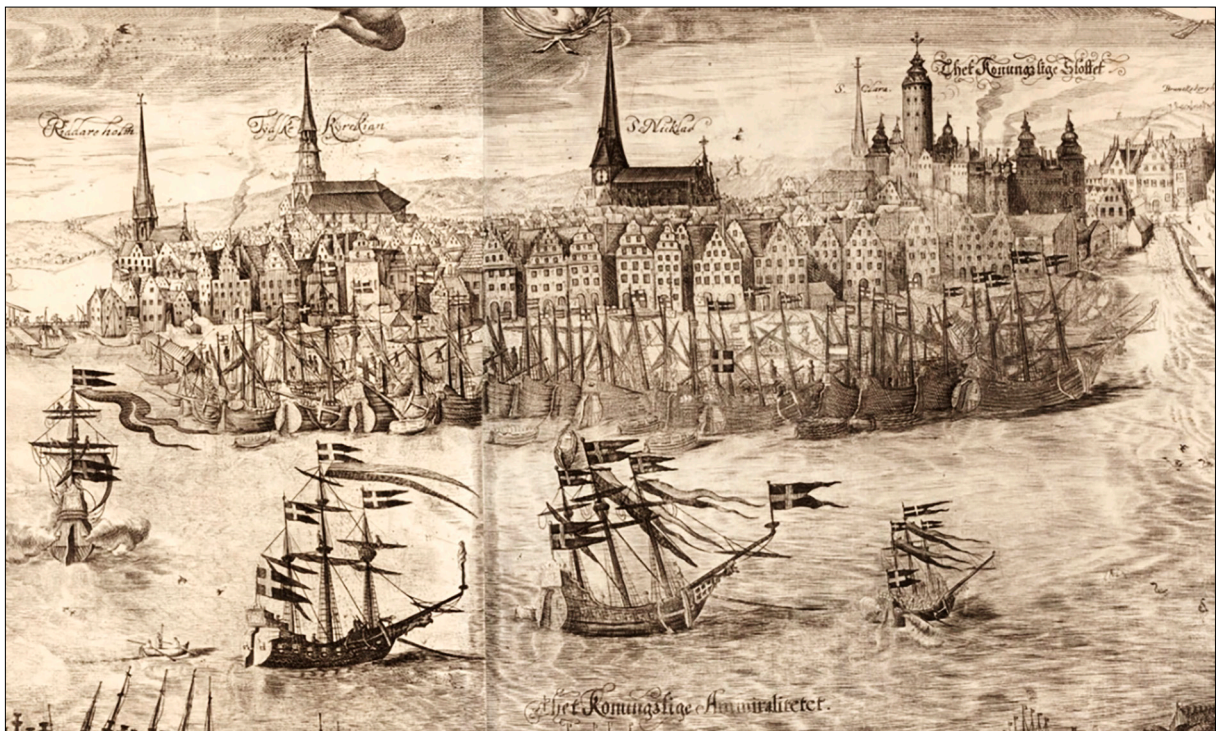
Inom ramen för Slussenprojektet har Arkeologikon-sult genomfört arkeologiska undersökningar i form av schaktningsövervakningar på Skeppsbron (figur 1). I samband med de markarbeten som utförts på Skeppsbron mellan år 2017–2020 har kontinuerliga schaktningsövervakningar utförts. Schaktningsövervakningarna syftade till att dokumentera de lämningar som framkom innan dessa togs bort. Totalt grävdes 30 schakt, varav 16 innehöll arkeologiska lämningar i form kajkonstruktioner, kullerstenläggningar, utfyllnadslager och fyndförande lager från tiden mellan 1600–1800-talet. Det framkom även gatulämningar, kajfundament och kajfronter från mitten av 1800-talet.

Historisk bakgrund

Vid Stockholms grundande på 1200-talet gick strandlinjen i staden ungefär i linje med Väster- och Österlånggatan. Landhöjningen har delvis påverkat strandförskjutningen, men den största påverkan på strandlinjen till dagens nivå kommer från de kraftiga utfyllnader som gjorts vid Skeppsbron under århundradena. Det var under den första halvan av 1500-talet som Skeppsbrons södra delar började

träda fram, med Kogghamn och dess längsgående Koggabro, som då låg vid vad som idag är kvarteret Argus (Stahre et al. 2005:53). Omkring 1630 påbörjades en reglering av Skeppsbron, men namnet i sig kom inte i bruk förrän runt 1640-talet. Den äldre försvarsmuren i staden hade då spelat ut sin roll och revs efter hand. I samband med att bebyggelsen på Skeppsbron uppförs så anläggs också nya gator och en ny brobänk av trä byggs längs med vattenet (Stahre et al. 2005:72). Det var nu kvarteren vid Skeppsbroraden fick sin nuvarande sträckning och platsen kallades för "Lastagien" (Århem 1994:13). Skeppsbrohamnen hade ett mycket bra anseende; i Stockholm kunde man lägga till med de största Spanienfarare och örlogsskeppen som fanns. Erik Dahlberg omtalar att man kunde lägga till så nära land med de allra största skeppen att man kunde ha ena foten kvar på skeppet och den andra i land (Bolin & Vennberg 1925:9).

Platsen myllrade av liv och människor från både lägre och högre samhällsklasser fanns representerade. I gränderna vid stenhusen fanns krogar och bordeller där sjömännen och andra i staden roade sig. På kajen pågick ett ständigt arbete, oberoende av väder och vind, för lastning och lossning från fartyg (Johansson 2000:10). Det hårda arbetet i

Figur 3. Skeppsbroraden med skeppen och de pampiga stenhusen från Slussen till Slottet. På bilden kan vi se hur skeppen lade till direkt intill staden. Källa: Wolfgang Hartmann, 1650. Stockholms stadsmuseum, dokument-ID SSM 503124. Bilden är beskuren (CC BY).

hamnen och slitaget från alla skepp som la till vid Skeppsbron medförde stora belastningar på kajen. Under 1700-talets första hälft gjordes upprepade försök att få ordning på Skeppsbrokajen. På grund av de förslitningar som uppkommit ökade klagomålen och oron för kajkantens hållbarhet, samt över den skräpighet och stökighet som rådde i hamnen (Århem 1994:20). Staden var i svår ekonomisk situation på grund av de krig som rådde och 1697 brann dessutom slottet ner. För underhåll av stadens byggnader och anläggningar fick

man nöja sig med det allra nödvändigaste. Vid befallning från Byggningskollegium 1726 angående reparationer av Skeppsbron fick man till svar att staden inte hade material i förråden och därmed kunde inget göras (Århem 1994:20). År 1727 blir Johan Eberhard Carlberg Stockholms nya stadsarkitekt, ett ämbete som han innehade fram till sin död 1773. Han kom att ägna stor tid åt att förbättra och restaurera Stockholms hamnar och stränder. Under Carlbergs tid stensattes stora delar av Skeppsbrokajen; från Ränthästarhuset till Slottsbacken.

Figur 4. Johan Eberhard Carlbergs Skeppsbrokaj från 1700-tal, målad av Johan Petter Cumelin, 1790–1800. Målningen är skapad från söder. Källa: Johan Petter Cumelin, 1764–1820. Stockholms stadsmuseum, dokument-ID SSM_11747_0. Bilden är beskuren (CC BY).

Förutom att restaurera Skeppsbrokajen så fylldes strandkanten ut med fyllnadsmassor från stadens sopor och byggnadsrester som blandades med sand och grus (Ahnlund 1984). Men kajen utsattes för ständigt slitage och var i konstant förändring. Detta innebar att nästan hundra år senare var det dags att förbättra och förnya Skeppsbrokajen igen. Den äldre kajen var kraftigt förfallen då den delvis bestod av naturlig strand, påbyggd med dåliga träbroar och stenkajer samt fallfärdiga strandskoningar. Planerna att förbättra kajen vid Skeppsbron

inleddes dock först år 1850. Kajen skulle ersättas av en ny och modernare stenkaj i granit och denna skulle vila på träpålar. Den ledande teknikern i stadens tjänst var Slusskonstruktören och byggherren Nils Ericson. Arbetet med att förbättra kajen påbörjades år 1852 och pågick fram till 1854 (Höjer 1953:114ff). I början av 1900-talet elektrifierades spårvägstrafiken (som tidigare drogs av häst och vagn) och 1925–1930 byggs den nya kajen med granitklädd betong på pålar i en utfylld grusbänk (Århem 1994:33).

Figur 5. Nils Ericsons Skeppsbrokaj från mitten av 1800-talet. Målad av Carl Johan Billmark, 1860–1870 strax efter att Skeppsbrokajen stod klar. Målningen är skapad från norr, trots den stora likheten mellan målningarna kan vi se att kajområdet har breddats samt att skeppen består av både ångbåtar och segelfartyg. Källa: Carl Johan Billmark, 1860-1870. Stockholms stadsmuseum, dokument-ID SSM_500834_0. Bilden är beskuren (CC BY).

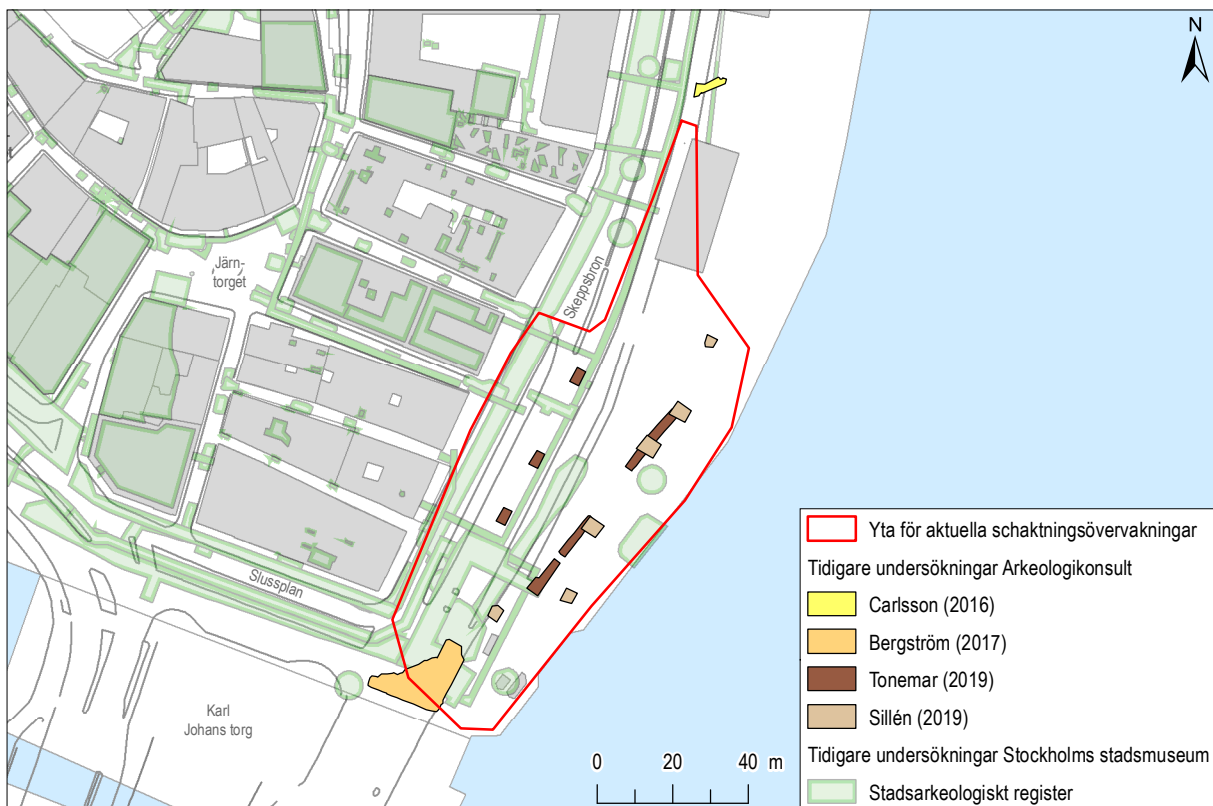
Tidigare undersökningar

Innan Slussenprojektet startade har en rad olika undersökningar utförts genom åren, främst av Stockholms Stadsmuseum inom området för södra Skeppsbron (Johansson 2000, Wändesjö 2016, Århem 1994; figur 6). I Barbro Århems rapport (1994) görs en sammanställning över tidigare schaktningsövervakningar vid Skeppsbron; från 1927 och fram till 1994 (Århem 1994:43ff). Lämningar som framkom vid de tidigare undersökningarna har till större delen bestått av kajkonstruktioner från de olika århundradena samt en del stenläggningar av olika karaktär (såsom kullersten och tuktad gatsten). Men även bebyggelselämningar i form av grundmurar och fasadmurar har förekommit. Från skeppsbrons gränder har avloppsrännor framkommit samt anslutande avloppstrummor mot vattnet (Århem 1994, Johansson 2000, Wändesjö 2016). Vid fyra tidigare tillfällen under Slussenprojektet har Arkeologikonsult rapporterat PM av större sammanhängande schaktningsövervakningar från södra Skeppsbron (Carlsson 2016, Bergström 2017, Sillén 2019, Tonemar 2019). De lämningar som påträffades

vid Arkeologikonsults tidigare undersökningar på Skeppsbron hänger i flertalet fall samman med de lämningar som framkom vid schaktningsövervakningarna i denna rapport.

Genomförande

Schaktningsövervakningarna har genomförts under en längre period; från våren 2017 till december 2020. Sammantaget har det grävts 30 schakt på Skeppsbron (figur 6). Schakten har varierat i storlek, mellan 2–79 meter med en genomsnittslängd på 20–30 meter. Bredden på schakten mätte mellan 1–15 meter och genomsnittsbredden låg på 4–5 meter. Schaktens djup låg mellan 0,5–2,8 meter. Inga schakt grävdes under ± 0 m.ö.h. I nio av schakten låg slutdjup på ± 0 m.ö.h. (bilaga 1). Schaktningen genomfördes skiktvis med hjälp av maskin och de lämningar som påträffades rensades sedan fram med hjälp av handredskap för dokumentering, fotografering och digitala inmätningar med precisions-GPS. Påträffade fynd samlades in från samtliga fyndförande kontexter och mättes in till respektive kontext för vidare analys, registrering och datering.

Figur 6. Arkeologiska undersökningar som har utförts genom åren i närområdet. Mot bakgrund av en underlagskarta från Stockholms kommun, skala 1:2000.

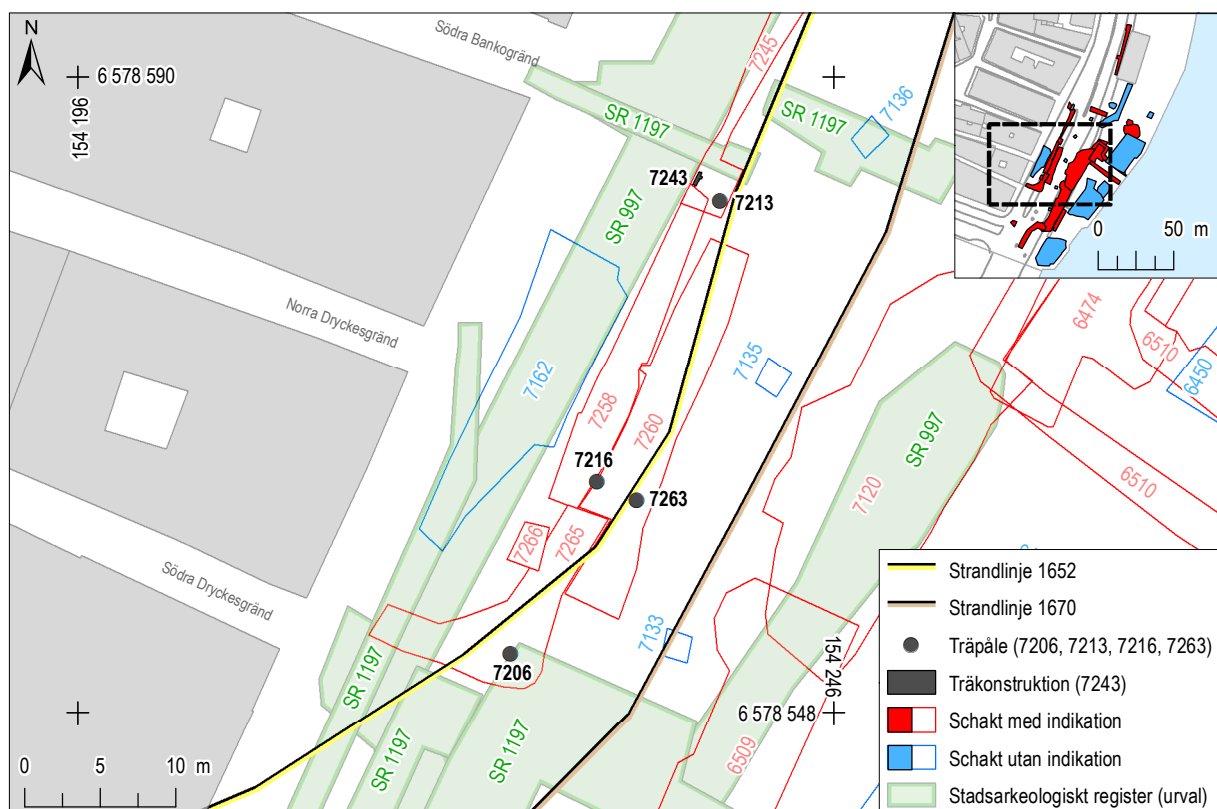
Resultat och tolkning

Av de 30 schakt som grävdes på Skeppsbron var det endast drygt hälften av schakten som innehöll något av antikvariskt intresse (bilaga 1). Totalt 16 av schakten innehöll arkeologiska lämningar av olika karaktär. Alla schakt som grävdes på Skeppsbron hade snarlika övre skikt av asfalt, moderna bärlager och sentida utfyllnadsmassor med en del recenta störningar. I de schakt som påvisade indikation av antikvariskt intresse framkom lämningar såsom tuktad gatsten, kullersten, kajkonstruktioner och en del träpålar. Även utfyllnadslager och en del fyndförande lager framkom vid schaktningarna (bilaga 1 och 2).

Vid schaktningsövervakningarna framkom fyra träpålar, sporadiskt spridda längs med södra Skeppsbron (figur 7). Träpålarna hade en diameter på cirka 0,25 meter (7206, 7213, 7216 och 7263). Öster om Södra Bankogränd framkom en liggande trästock med urtag (7243; bilaga 2). Vid en tidigare undersökning på Skeppsbron framkom en kajkonstruktion i trä strax öster om Södra Bankogränd

(Johansson 2000:79f; SR 997). Enligt kartmaterialet och beskrivningen av den tidigare funna kajkonstruktionen ska den ha legat på västra sidan om, men i direkt anslutning till trästock 7243.

I en undersökning från 2016 påträffades ett kluster av pålar strax norr om denna trästock samt en brobänk strax söder om denna. Via dendrokronologisk analys har dessa sedan tidigare kända träkonstruktioner daterats till mitten av 1600-talet, närmare bestämt 1654 och 1659 (Wändesjö 2016:20ff; SR 1197). Intill den brobänk som framkom 2016 framkom ett kluster av pålar redan vid schaktningarna 2000 (Johansson 2000:81ff). Både Johansson och Wändesjö tolkar detta som en rest av 1600-talets kaj som gått längs med Skeppsbron, vilket stämmer väl överens med kartmaterial från 1600-talet (Wändesjö 2016:21, Johansson 2000:79ff). Detta stärker tolkningen av att träkonstruktionen och de fyra träpålar som framkom vid de föreliggande schaktningsövervakningarna tillhört den 1600-tals kaj som en gång har gått längs med Skeppsbron (figur 7).

Figur 7. Skeppsbrons 1600-tals kaj med tidigare grävda undersökningar (urval Stadsarkeologiskt register SR 997 och SR 1197). Mot bakgrund av en underlagskarta (urval byggnader) från Stockholms kommun, skala 1:500. Översikt i skala 1:5 000.

Figur 8. Skeppsbrons 1700-tals kaj med tidigare grävda undersökningar (urval Stadsarkeologiskt register SR 997). Mot bakgrund av en underlagskarta (urval byggnader) från Stockholms kommun, skala 1:250. Översikt i skala 1:5 000.

I två av schakten framkom äldre kullerstenbeläggningar (7208 och 7244; figur 8). Den ena kullerstenbeläggningen (7208) framkom i hörnet av schakt 7265 och den andra (7244) längre norrut i schakt 7245. Stenen bestod av mindre, rundade stenar (bilaga 2). Cirka två meter söder om kullerstenbeläggning 7208 har det vid ett tidigare tillfälle påträffats en sju meter lång kullerstenbeläggning (Wändesjö 2016:25f). Denna rest av mindre rundad sten i hörnet av schakt 7265 bör med största sannolikhet tillhöra samma konstruktion som den som framkom 2016. Wändesjö daterar denna kullerstensgata till efter 1600-talets mitt; detta baserat på stratigrafiska relationer (Wändesjö 2016:26). Stenläggningen bör därmed ha lagts någon gång vid kajanläggningens restaureringsfas under 1600-talets andra hälft.

Av de fyra stenkonstruktioner (figur 8) som framkom vid schaktningarna på Skeppsbron bestod två av en kraftigare mur i två nivåer (7201 och 7202) och två av äldre kajfundament (7211 och 7261). De två äldre kajfundamenten i sten framkom cirka tio meter från dagens Skeppsbrobebyggelse och bestod av kall-

murade stenar som låg på rad i en SSV–NNÖ riktning (bilaga 2). Konstruktionernas position stämmer väl med kartmaterialet från 1700-talet (figur 9). Vid tidigare undersökningar på Skeppsbron har en del av denna kajfront observerats längre norrut (Tone-
mar 2019). Murarna 7201 och 7202 utgjordes av en övre och undre del, med en murkonstruktion i gråsten som var fogad med ett rosaskimrigt kalkbruk. Muren låg i SV–NÖ riktning, cirka sju meter öster om kvarteret Achilles. Vid en tidigare undersökning (Wändesjö 2016) framkom en identisk murkonstruktion, cirka 1,5 meter denna mur. Muren bestod av gråsten i tre skift och var fogad med kalkbruk. Intill muren, i ett övre utfyllnadslager, påträffades fynd som daterats till 1800-talet. I ett äldre kulturlager under muren framkom daterande fynd från perioden 1600–1700-talet. Detta talar för att murens äldre fas tidigast kan ha anlagts under 1600-talets andra hälft (Wändesjö 2016:26f). Översta skiftet i mur 7201 var fogad med ett rosaskimrigt kalkbruk, även känt som alunbruk (Andersson & Hildebrand 1988:64f). Tillsammans med de fynd från 1800-talet som framkom vid tidigare undersökningar bör murens översta

Figur 9. Johan Eberhard Carlbergs Skeppsbrokaj från 1700-tal. Mot bakgrund av karta av Petrus Tillaeus från 1733. Skala 1:1500.

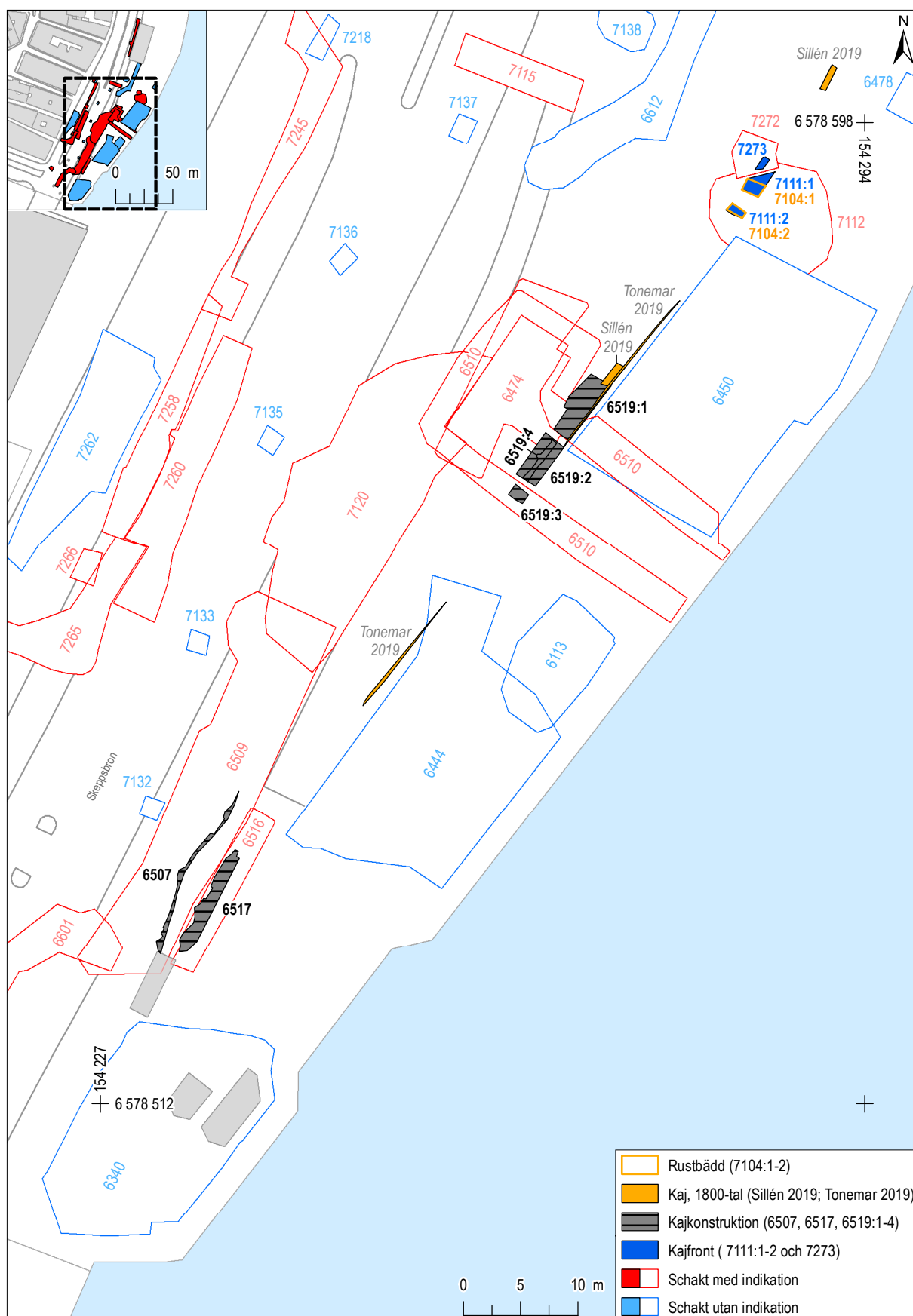
skift kunna dateras till 1800-talet och kan därmed tolkas som en påbyggnad till den äldre muren. Som nämnts tidigare så gjordes upprepade försök att få ordning på Skeppsbrokajen under 1700-talets första hälft. Uppgiften att reparera Skeppsbrokajen gick till Johan Eberhard Carlberg år 1727. Denna mur kan möjligen vara grundmur för den sydligaste kajen vid Skeppsbron intill roddartrappan och Ränthuset. Roddartrappan reparerades nämligen redan 1720 på initiativ av överståthållare Törnflycht (Ahnlund 1984:187). Strax därpå, från den 4 maj 1727 skulle Carlberg förbättra Roddartrappan. Detta var hans första åtagande i Stockholm som ämbetsman och detta ingick i de stora reparationerna av Skeppsbrokajen (Ahnlund 1984:41). Skeppsbrokajen stod färdig i slutet av 1740-talet (Ahnlund 1984:187). Murpartiet passar även väl på Tillaeus karta från år 1733 (figur 9) och detta passar väl in tidsmässigt

med Wändesjös tolkning av grundmurens tidigaste tillkomst. Muren ska även ha restaurerats under 1800-talet; då av Nils Ericson (Höjer 1953:116) vilket kan förklara det övre skiftet med rosaskimrande alunbruk.

Förutom dessa äldre stenkonstruktioner framkom fem stenkonstruktioner av yngre karaktär (6507, 6517, 6519, 7111 och 7273; figur 11). Murarna bestod av obearbetade stenar i granit och av släta sågade stenblock i granit. Stenarna hade en rektangulär form, med ett kvadratisk tvärsnitt och varierande storlek. Den övre delen var fogad med ett rosaskimrigt murbruk (bilaga 2). Murarna har sannolikt ingått i samma kajkonstruktion. Kontext 6507 och 7273 utgjorde insidan till kajen samt 6517, 6519 och 7111 utgjorde utsidan (figur 10). Murarna var som mest 1–2 meter höga och cirka 1,5 meter breda.

Figur 10. Del av kajfront (6519) tillhörande Nils Ericsons Skeppsbrokaj från 1850-talet. Foto från öster.

Figur 11. Skeppsbrons 1800-tals kaj tillsammans med delar från tidigare undersökningar (Sillén 2019; Tonemar 2019). Mot bakgrund av en underlagskarta från Stockholms kommun, skala 1:250. Översikt i skala 1:5 000.

Figur 12. Rustbädd (7104) som framkom under Nils Ericsons Skeppsbrokaj från 1850-talet. Foto från öster.

Figur 13. Samtliga delar (från aktuella schaktningsövervakningar tillsammans med Sillén 2019 och Tonemar 2019) av Nils Ericsons Skeppsbrokaj utsatta på Mentzers karta från 1855, ett år efter att kajen stod klar. Skala 1:1500.

Figur 14. Sentida gatstensbeläggning (6602) av tuktad gatsten som framkom direkt under asfalten i norra delen av schaktningsövervakningarna på södra Skeppsbron. Foto från sydsydväst.

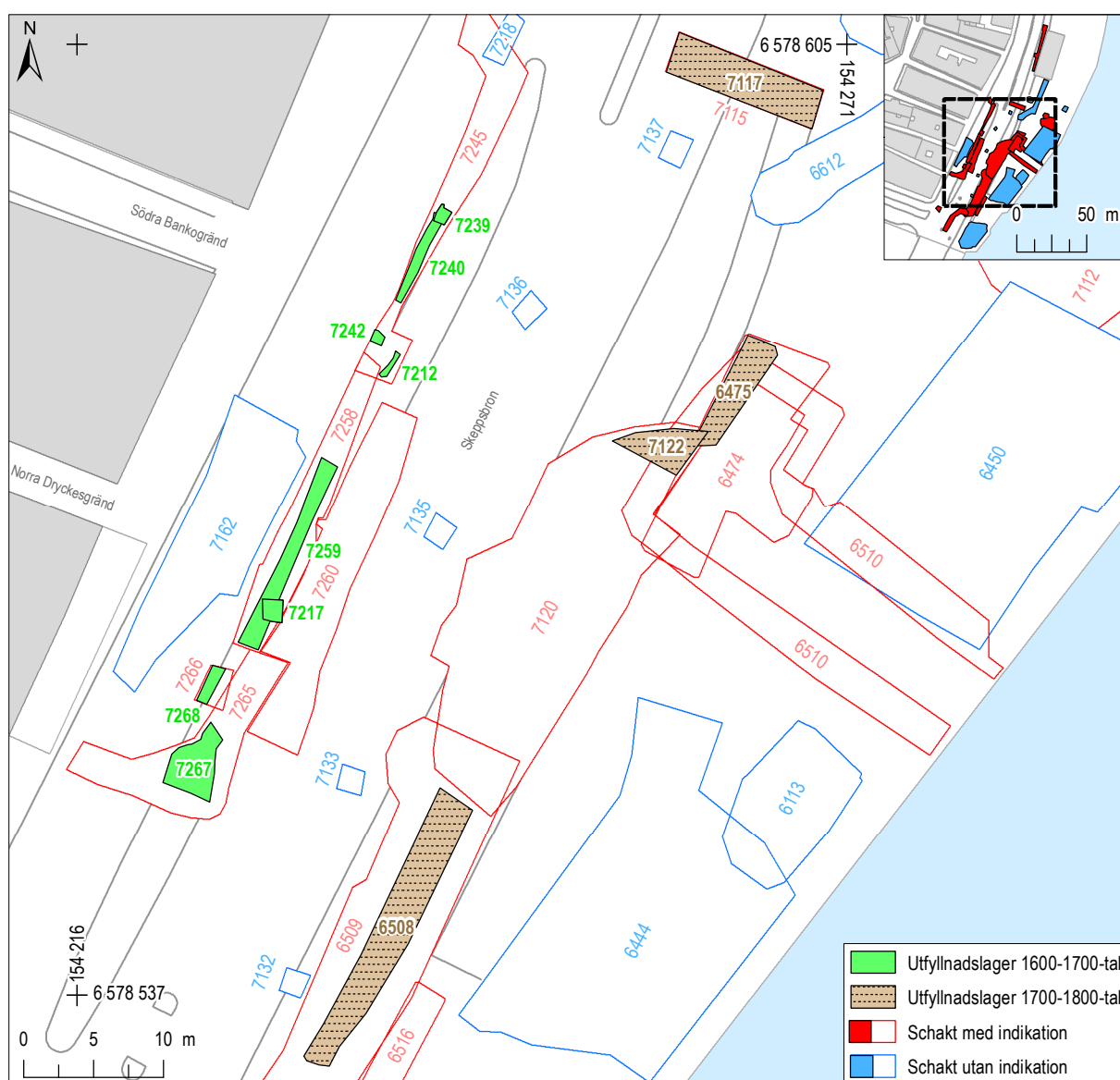
I två av schakten till kajkonstruktionen framkom även ett pålverk (7104), vilket troligtvis har haft en funktion som rustbädd för kajfundamenten (figur 12). Rustbädden påträffades under konstruktionerna 6519 och 7111. Vid tidigare undersökningar på Skeppsbron (Sillén 2019, Tonemar 2019) har delar av denna kajkonstruktion framkommit. Inmätningarna för kajkonstruktionerna, både för de äldre undersökningarna och de yngre, överensstämmer väl med den kajfront som finns på kartor från år 1848 (figur 13).

I flera av schakten, under det moderna skiktet av asfalt och bärlager, framkom större tuktad gatsten (6602; figur 14). Gatstenen var av en typ som primärt lades under 1800-talets andra hälft, Skeppsbron var belagd med stor gatsten senast 1871 (Dufwa 1985:52ff). Liknande gatubeläggningar har även påträffats vid tidigare schaktningar på Skeppsbron (Bergström 2017, Tonemar 2019).

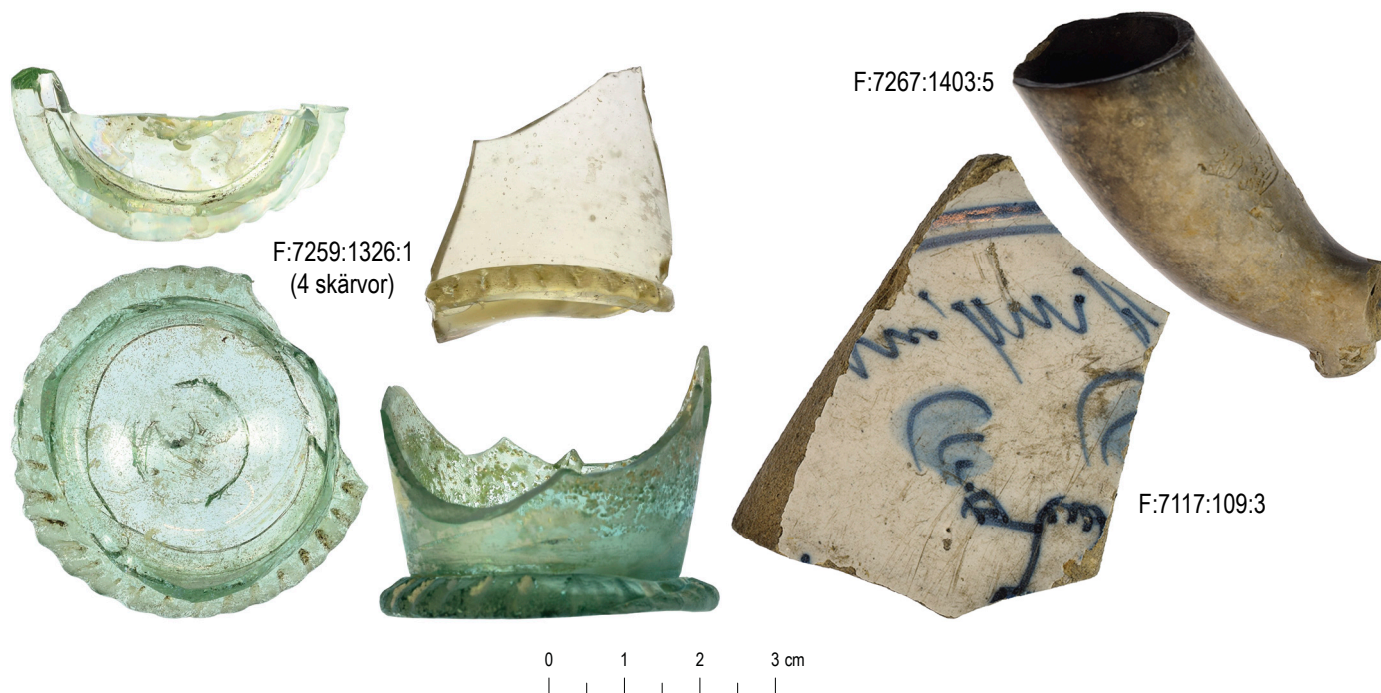
I anslutning till kajkonstruktionerna så framkom även fyndförande utfyllnadslager. Tre faser av utfyllnad har konstaterats, varav den äldsta fasen troligtvis kommer från södra Skeppsbrons äldsta bebyggelse under 1600-talet (7217 och 7259). Utfyllnaden bestod av större mängder träflis och skiljde sig något i karaktär från de två yngre faserna, vilka bestod av sopor och byggnadsrester som sedan blandats ut med sand och grus. En av utfyllnadsfaserna låg längs med 1700-talet kajlinje (7212, 7239, 7240, 7242, 7267 och 7268) och den andra (yngsta) fasen (6475, 6508, 7117 och 7122) framkom vid Nils Ericsons kaj; denna var byggd under 1800-talet (figur 15; bilaga 2). Vid flertalet

av utfyllnadslagren gick det att observera en tydlig övergång mellan utfyllnadernas faser.

I utfyllnadslagren påträffades fynd såsom fajans, sten-, flint- och yngre vit- och rödgods-keramik samt porslin och kakel. Även fynd av kritpipor, en sko och glasskärvor tillhörande flaskor, bågare och fönsterglas samt en mängd ben påträffades (figur 16 och 17). Fyndmaterialet talar för en datering av utfyllnadslagren från 1600-talet fram till 1800-talets andra hälft. Grunden för denna datering utgörs bland annat av keramik, kritpipor och glas som framkom i utfyllnadslagren vid södra Skeppsbron (bilaga 3).

Figur 15.Utfyllnadslager som framkom vid schaktningsövervakningarna på Skeppsbron. Mot bakgrund av en underlagskarta från Stockholms kommun, skala 1:500. Översikt i skala 1:5 000.

Figur 16. Vid schaktningarna framkom dessa fyra fragment av glasbägare (F:7259:1326:1) som tillverkats under sent 1600-tal eller tidigt 1700-tal. Skala 1:1.

Figur 17. Kritpipshuvudet (F:7267:1403:5) är tillverkat av William Manby som var verksam i London och kan dateras till 1720–1750. Under kritpipan syns ett fragment av en fajans-tallrik (F:7117:109:3) där en hand med en rykande kritpipa finns avbildad. Skala 1:1.

Slutsats

Sammantaget framkom rester av tre faser av kaj-
läggningar, med tillhörande utfyllnadslager från
mitten av 1600-talet fram till 1800-talets mitt samt
två nivåer av stenläggningar. Den övre nivån av sten-
läggning utgjordes av tuktad gatsten och framkom
direkt under de moderna utfyllnaderna på + 2,6 –
+ 1,6 m.ö.h. Den nedre nivån av stenläggning ut-
gjordes av kullersten och framkom på +1,3 – + 0,3
m.ö.h. Samtliga stenläggningar sluttade mot norr;
marknivån ligger nämligen högre vid södra Skepps-
bron för att plana ut ner mot Tullhus 3. En samman-

tagen bedömning är att fynden som hittades i de
fyndförande utfyllnadslagren följer den byggnadsfas
som skett på Skeppsbron stratigrafiskt, med date-
rande fynd från samtliga byggnadsfaser. Samtliga kaj-
anläggningar går att identifiera på historiska kartor
och passar väl in med de lämningar som har fram-
kommit vid tidigare arkeologiska undersökningar på
Skeppsbron. Undersökningarna har gett oss en tyd-
ligare bild av det södra Skeppsbroområdets utveck-
ling. Det syns tydligt hur Skeppsbroområdet har
vuxit fram under århundradena, från tidigt 1600-tal
fram till mitten av 1800-talet, med ombyggnationer
av Skeppsbrokajen ungefär vart hundra år.

Referenser

Litteratur

- ANDERSSON, KARIN. HILDEBRAND, AGNETA. 1988. *Byggnadsarkeologisk undersökning. Det murade huset*. Riksantikvarieämbetet. Stockholm.
- AHNLUND, HENRIK. 1984. *Johan Eberhard Carlberg. Stockholms stadsarkitekt 1727–1773*. Stockholm.
- BERGSTRÖM, PHILIP. 2017. *Schaktningsövervakning på Skeppsbron, Slussen, Stockholm stad. Pålning från 1600-talet och gatulämning från 1800-talets mitt*. Slussenprojektet schaktningsövervakning PM 12. Arkeologikonsult.
- BOLIN, GUNNAR & VENNBERG, ERIK. 1925. En stockholmsbeskrivning av Erik Dahlberg från omkring år 1662. *Samfundet Sankt Eriks årsbok*: A.D. 1925. Stockholm.
- CARLSSON, MICHEL. 2016. *Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning inom fornlämning RAÄ Stockholm 103:1. Inom fastigheterna Södermalm 4:1, 4:39, 7:85, 7:87, 10:35, Gamla Stan 1:30 m.fl., Stockholms stad*. Rapporter från Arkeologikonsult 2016:2957.
- DUFWA, ARNE. 1985. *Trafik, broar, tunnelbanor, gator. Stockholms tekniska historia*. Stockholmsmonografier utgiven av Stockholms stad 62:1. Stockholms gatukontor och Kommittén för Stockholmsforskning. Stockholm.
- HÖJER, TORGNY. 1953. *Stockholms stads drätselkommission 1815–1846 och Börs-, bro- och hamnbyggnadskommittéerna 1815–1846*. Monografier utgivna av Stockholms kommunalförvaltning. Stockholm.
- JOHANSSON, MIKAEL. 2000. *Skeppsbron. Ett arkeologiskt tvärsnitt genom stormaktstidens Stockholm*. RAÄ 103, Stockholms Stadsmuseum rapporter 2000:11.
- SILLÉN, PETER. 2019. *Schaktningsövervakning på Skeppsbron och Munkbroleden, Slussen, Stockholms stad. Byggnadslämningar efter stensatt kaj från 1800-talet på Skeppsbron*. Slussenprojektet schaktningsövervakning PM 23. Arkeologikonsult.
- TONEMAR, PHILIP. 2019. *Schaktningsövervakning på Skeppsbron och Munkbron, Slussen, Stockholms stad. Kajfundament och utfyllnader från 1700-talet samt Nils Ericsons kajfront och gatulämningar från 1850-talet*. Slussenprojektet schaktningsövervakning PM 19. Arkeologikonsult.
- STAHRÉ, NILS-GUSTAV. FOGELSTRÖM, PER ANDERS. FERENIUS, JONAS. LUNDQVIST, GUNNAR. 2005. *Stockholms gatunamn*. Stockholm.
- WÄNDESJÖ, JOHN. 2016. *Ledningsomläggning vid Slussen. Skeppsbron, Slussplan, Kornhamnstorg, Sjöbergsplan, Götgatan och Katarinavägen*. RAÄ 103, Stockholms Stadsmuseum rapporter 93. Stockholm.
- ÅRHEM, BARBRO. 1994. *Skeppsbron – Stadsgården. Arkeologisk utredning*. Stockholms Stadsmuseum. Stockholm.

Historiska kartor

TILLAEUS, P. 1733. General Charta öfwer Stockholm med Malmarne Åhr 1733. <https://stockholmskallan.stockholm.se/post/8560>. Objekt-ID: SE/SSA/Tryckta kartor/1733 års karta/Petrus Tillaeus. CC BY.

THURE VON, MENTZER. 1855. Vägvisare inom Stockholm. Objekt-ID: SE/SSA/Tryckta kartor/Vägvisare inom Stockholm av Thure von Mentzer 1855/OBS saknas i original. Stockholms stadsarkiv.

Digitalt arkiv

STOCKHOLMS STADSMUSEUM

Konstnär: Billmark, Carl Johan

Skapad: 1860–1870

Objekt-ID: Stockholms Stadsmuseum inventarie-nummer SSM 500834

STOCKHOLMS STADSMUSEUM

Konstnär: Cumelin, Johan Petter

Skapad: 1790–1800

Objekt-ID: Stockholms Stadsmuseum inventarie-nummer SSM_11747_0

STOCKHOLMS STADSMUSEUM

Konstnär: Hartmann, Wolfgang

Skapad: 1650

Objekt-ID: Stockholms Stadsmuseum inventarie-nummer SSM 503124

Administrativa uppgifter

Arkeologikonsults projektnr:	2984
Länsstyrelsens diarienummer:	4311-22393-2013
Länsstyrelsens beslutsdatum:	2016-03-18
Uppdragsgivare:	Länsstyrelsen i Stockholm
Uppdrags-nr, KMR:	201800287
Företagare:	Stockholms stad
Län:	Stockholm
Kommun:	Stockholm
Socken:	Stockholms stad
Fastighetsbeteckning:	Gamla stan 1:30
RAÄ-nr, FMIS:	Stockholm 103:1
Lämnings-nr, KMR:	L2015:7789
Typ av undersökning:	Schaktningsövervakning
Utförandetid fältarbete:	2017-04-28 till 2020-12-16
Koordinatsystem:	SWEREF99 18 00
Höjdsystem:	RH 2000
Projektledare:	Dennis Bernhus
Fältarkeologer:	Dennis Bernhus, Mikael Bertheau, Björn Carlsson, Johan Carlsson, Michel Carlsson, Fredrik Lundström, Josefin Låås, Matilda Nohrstedt, Jonna Sarén Lundahl, Philip Tonemar, Petra Öjhage
Layout:	Ida Söderström
Fynd:	Fynd tilldelas Stadsmuseet i Stockholm. Gallrade fynd redovisas i bilaga 3.

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt-nr	Typ	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Toppmått (m.ö.h.)	Kontext-nr	Beskrivning
6113	Schakt utan indikation	10,80	6,80	1,00	1,3–0,2		Schaktet grävdes för att lokalisera en betongplatta som skulle vattenbilas. Under betongplattan skulle pålar från slussenbygget under 1930-talet testas för stabilitet och bärrighet. Schaktet innehöll moderna utfyllnadsmassor av grus, sand och makadam. Det framkom även en vattenledning samt ytterväggarna till en ledningskammare. Schaktet fylldes således igen med samma massor.
6340	Schakt utan indikation	23,50	13,00	1,40	2–0,2		Schakt SÖ på Skeppsbron. Ytan var mycket påverkad av sentida aktiviteter i form av rör och ledningsschakt samt betongfundament. Allt borttaget material utgjordes av sentida utfyllnader i form av en fin enhetlig sand och grus med stenkross. Längst i S och Ö begränsades ytan av en betongkaj och i V av en betongvägg. I S grävdes betongkajens botten fram som låg på ca 0,2 m.ö.h. Vid schaktets N och V del avslutades schaktning på ca 0,4–0,6 m.ö.h. Vid tidigare skede har det schaktats tre mindre schakt av denna yta, ca 5 x 5 m och 1,5 m djupa, vid schaktets centrala och norra del. Detta gjordes i avsikt att lokalisera olika vattenledningar. Fyllningen i dessa tre schakt bestod enbart av en ljusbrun sand samt ett flertal ledningar.
6444	Schakt utan indikation	26,00	15,30	1,00	0,40		Schakt på Skeppsbron från spont i V ut till nuvarande kajkanten i Ö. Massorna i schaktet bestod av moderna utfyllnader från Slussenbygget under 1930-tal. I botten hittades träkonstruktioner från bygget av 1930-tals kajkanten.
6450	Schakt utan indikation	24,00	14,00	1,90	2–0,1		Schakt på Skeppsbron från spont i V till befintlig kaj i Ö. Schaktet innehöll moderna massor bestående av sand, grus, sten och lecakulor från ombyggnationen av Slussen och Skeppsbron under 1930-tal. Framkom även ett långsmalt betongfundament tvärs igenom schaktet i NÖ–SV riktning.
6474	Schakt med indikation	17,50	9,00	1,80	2–0,2	6475, 6535, 6536	Schaktet bestod av moderna fyllnadsmassor av sand och grus och grävdes för att ta fram två äldre rörledningar (6536 och 6536). I schaktet framkom fyllmaterial av äldre raserings, som inte innehöll några daterande fynd. Mot schaktets slutdjup framkom ett utfyllnadslager (6475) som bestod av en mörkbrun grusig sand med inslag av tegelkross. Lagret tjocknade mot N–NÖ.
6478	Schakt utan indikation	4,00	3,00	1,50	1,6–0,1		Schakt för vattenledning på Skeppsbron. Schaktet bestod enbart utav sentida utfyllnader. Framkom inget utav antikvariskt intresse.
6509	Schakt med indikation	40,00	6,00	2,30	3–0,70	6507, 6508	Schakt med rester av stenkaj (6507) och raseringslager (6508). Schaktet grävdes för byte av vattenavrinningsrör. Schaktet hade en NV–SÖ riktning som utgick från ett pumphus i S och fortsatte N ut. I den S delen framkom en stenkonstruktion vilket följde Ö schaktväggen ca 15 m. Övriga massor av den södra delen bestod endast av modernt påfört material, bland annat en del plast. I schaktet framkom även flertalet elkablar samt två vattenledningar i en Ö–V riktning. Längs schaktbotten, ca 10 meter från schaktets S ände, framkom ett raseringslager, som gick fram till N änden av schaktet. Schaktbotten låg på ca +0,7 m.ö.h.
6510	Schakt med indikation	79,00	3,00	1,50	1,5–0	6519, 6534,	Kringgående, sammanhängande schakt för hammarband på utsidan av stigarschaktet. Sammanlagd längd för hela schaktet var 79 m med en bredd på ca 2–3 m runt om spont. Vid de SÖ delarna av schaktet framkom partier av 1850 års kajkant (6519) med tillhörande grundförstärkningspålar. Fyllningen i övrig del av schaktet bestod uteslutande av moderna massor, samt de två jämrör som schaktades fram vid tidigare schaktning av den NV delen av ytan. Även ett tredje dagvattenledningsrör (6534) framkom vid schaktningarna.
6516	Schakt med indikation	15,20	2,50	1,00	1,5–0,5	6517	Schakt i SV–NÖ riktning. I schaktets V del framkom en mur rest av natursten på + 1 m.ö.h. troligt en del av kajfronten från 1850-tal (6517). Denna del av kajen var påbyggd av ett gjutet bräm, möjligen 1800-tals betong, betongen hade även fyllts ut av natursten. Murens bakre delen framkom vid tidigare schaktning av ytan. Massorna i schaktet bestod uteslutande av moderna fyllnadsmassor bestående av sand och grus.

Bilaga 1. Schakttabell, forts.

Schakt-nr	Typ	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Toppmått (m.ö.h.)	Kontext-nr	Beskrivning
6601	Schakt med indikation	20,50	3,50	2,00	3,7–1,7	6602, 6603	Schakt för vattenledning. Fyllning i schaktet bestod av makadam och av en sandigt grus. Vid schaktets S del framkom storgatsten (6602) på ett schaktdjup av ca 1,30 m. Gatläggningen skars av ett betongfundament (6603). Under stenläggningen bestod fyllningen av ett packat lager av sandig grus, som fortsatte under schaktdjup, ca 1,5 m.ö.h. Materialet i schaktets norra del bestod av moderna och återfyllda massor med omväxlande makadam, stensmjöl, sand samt en vattenledning som framkom strax ovan schaktbotten.
6609	Schakt med indikation	34,00	3,00	1,30	1,8–0,5	6610	Schakt längs med och V om Tullhus 3 för rörläggning. Längst schaktets Ö sida framkom en stenläggning (6610) av större rektangulära stenar, troligt 1800-tal.
6612	Schakt utan indikation	35,00	4,00				Schakt för rörläggning och nedläggning av brun. S om Tullhus 3 på Skeppsbron. Fyllningen i schaktet bestod av ett bärlager bestående av makadam. Inget av antikvariskt intresse framkom vid schaktning.
7112	Schakt med indikation	12,00	10,00	1,30	1,5–0,2	7104, 7105, 7106, 7111	Snar cirkulärt schakt för dagvattenutlopp som grävdes ca 1,5 m djupt. Fyllningen i schaktet bestod av återförda massor som bör tillkommit efter en betongplatta (7105 och 7106), vilket framkom i botten av schaktet på ett djup av 0,2 m.ö.h. I schaktets V del framkom även en del av 1850-talets kajfront (7111) med tillhörande grundförstärkningspälår (7104). Kajfronten har blivit av grävd vid ett tidigare tillfälle, troligt när betongplattan lades ner.
7115	Schakt med indikation	11,00	3,00	1,50	2–0,5	7116, 7117	Schakt bestående av moderna utfyllnadsmassor. Vid grävt djup på 0,4 m framkom en gatläggning (7116) av större rektangulär tuktad gatsten. Östra delen av schaktet bestod av moderna utfyllnadsmassor ner till ett djup på ca 1,3 m. Under detta, närmare schaktbotten framkom ett utfyllnadslager (7117) med lösfynd som daterades till 1700-tal.
7120	Schakt med indikation	31,00	10,00	2,80	2,8–0		Schaktning för att ta fram vatten och avloppsledningar. Ledningarna som togs fram gick längs schaktets S del i en vertikal slutning mot N längs med schaktets botten. Från ett djup på ca 0,3 m.ö.h. till 0 m.ö.h. I botten av den N delen framkom ett mörkt organiskt utfyllnadslager ca 3 gånger 4 meter. Lagret fortsatte in under schaktväggen mot NV. Längst den V schaktväggens schaktbotten framkom äldre raseringsmassor med kalkbruk, tegel och småsten, lagret var ca 0,4–0,6 m tjockt. Övrigt material som framkom i schaktet bestod av olika moderna fyllnadsmassor som makadam, stenkross, sand och grus.
7132	Schakt utan indikation	1,70	1,70	0,50	2,8–2,3		Schaktet innehöll moderna utfyllnadsmassor av grus och makadam. Även en del raseringsmaterial som betong och asfalt påträffades i schaktet. Massorna i schaktet är till stor del nyanlagt material för den provisoriska byggväg som gått här på Skeppsbron.
7133	Schakt utan indikation	1,70	1,70	0,50	2,5–2		Fyllningen i schaktet utgjordes av makadam och grus från byggvägen samt sprida lösa kvadratiske gatstenar.
7135	Schakt utan indikation	1,70	1,70	0,90	2,5–1,6		Fyllning i schaktet bestod av stenkross och rosaskimrande sand/grus. I botten av schaktet påträffas modernt raseringsmaterial som glasfiberisolering.
7136	Schakt utan indikation	2,00	1,70	0,70	2,5–1,8		Schaktet bestod av stenkross/makadam och brungult grus. Framkom även makadam närmare schaktbotten.
7137	Schakt utan indikation	2,00	1,70	0,80	2,5–1,7		Fyllningen i schaktet bestod av makadam och ett brunt stenigt utfyllnadslager troligt modernt. Vid schaktets botten framkom en gasledning på ca djup 0,7 m under befintlig marknivå.
7138	Schakt utan indikation	5,00	3,70	2,50	2–0,5		Schakt V om Tullhus 3 på Skeppsbron. Fyllningen i schaktet bestod av makadam som täckte ett modernt utfyllnadslager. Vid schaktbotten påträffades en gasledning som låg i ett till synes äldre utfyllnadslager, av en fet brunsvart silt med rester av huggspån, kvistar, samt en del animaliska restprodukter. I schaktets Ö del skars de äldre utfyllnadslagret av ett betongrör, vilket fortsatte åt N och V. I schaktets S del påträffades en störning i form av en gjutjärnsledning. De äldre fyllnadsmassorna fortsatte ned under nuvarande vattennivån.

Bilaga 1. Schakttabell, forts.

Schakt-nr	Typ	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Toppmått (m.ö.h.)	Kontext-nr	Beskrivning
7205	Schakt med indikation	3,5	3,2	1,5	3–1	7201, 7202	I schaktet framkom en stenmur (7201 och 7202) på ett djup av ca + 2 m.ö.h. i en NV–SÖ riktning. Muren fortsatte ner till slutdjup för schakt på ca + 1 m.ö.h.
7218	Schakt utan indikation	3,60	1,50	0,60	1,6–1		Schakt för rörledning Ö om Norra Bankogränd. Fyllningen i schaktet bestod enbart av moderna massor och diverse ledningar i olika storlekar.
7245	Schakt med indikation	25,00	2,50	1,80	1,8–0	7211, 7212, 7213, 7239, 7240, 7242, 7243, 7244	Längre schakt för rörledning i körväg på Skeppsbron. Första 10 meterna i schaktet bestod enbart av sentida utfyllnadsmassor. Centralt i schaktet framkom, på två olika nivåer, ett fyndförande mörkare lager (7239 och 7240) följde schaktet ca 7 m S ut. I schaktets S del framkom konstruktioner av sten och trä, bestående av en stenmur (7211) samt en trästock (7243). I stenmuren framkom en träpåle (7213) och runt om konstruktionerna fanns ett organiskt lager (7212). Lagret var minst 0,3 m tjockt och ej grävt till botten på grunder av schaktets slutdjup. Intill trästocken 7243 i V schaktväggen framkom ett sandigt lager, bestående av enbart fin sand (ej inmätt). Ö om trästock 7243 framkom en kullerstensbeläggning (7244) och N om denna framkom ett utfyllnadslager (7242).
7258	Schakt med indikation	21,00	3,00		1,6–0	7217, 7259	Fortsättning av schakt 7245 S ut i körbanan på Skeppsbron. Ca 9 m från lager 7242 framkom ett fyndförande, mörkbrunt, siltigt träflislager (7259 och 7217), ej grävda till botten. Schaktet breddades med ca 5 m åt både Ö (7260) och V (7262). Dessa schakt schaktades ej till samma slutdjup som det centrala schaktet.
7260	Schakt med indikation	25,00	4,00		1,6–1,2	7216, 7263	Schakt för upprustning av dagens körbanan på Skeppsbron, ca 0,4 m djupt. Enbart sentida påförda massor. Vid schaktets S del schaktades det djupare för anslutning av rörledning till schakt 7258 i Ö riktning. I detta parti framkom två träpålar (7216 och 7263) som låg på rad med 2,5 m mellanrum.
7262	Schakt utan indikation	22,00	5,70		1,6–1,2		Schakt intill och direkt V om 7258 för körbanan vid Skeppsbron, ca 0,4 m djupt. För upprustning av körbanan. Enbart sentida påförda massor framkom vid schaktning.
7265	Schakt med indikation	21,00	3,00	1,50	2–0,5	7206, 7208, 7267	Schakt för nedläggning av brunnar och rör i N–S riktning, rören svängde sedan åt NV. I schaktets centrala del vid botten framkom ett fyndförande mörkt utfyllnadslager (7267) med en trästolpe (7206) samt möjlig kullerstensbeläggning (7208). Detta framkom i schaktets S och Ö slänthörn. Schaktet innehöll även en del rörläggningar.
7266	Schakt med indikation	3,00	2,00	1,50	2–0,5	7261, 7268	Schakt för nedläggning av brunn. I schaktet framkom en rad av stenar (7261) bestående av tre större stenar i storlek 0,8 x 0,45 x 0,4 m. Stenarna fortsatte in under S schaktväggen. Direkt Ö om stenkonstruktion framkom en gasledning och V om denna ett utfyllnadslager (7268). Även en trästock 0,2 m i diameter och en träplanka framkom i schaktet.
7272	Schakt med indikation	4,00	4,00	2,00	1,5–0,5	7273	Schakt för rörledning och nedläggning av brun. Schaktet schaktades ner till ett djup av ca 2 m från befintlig markhöjd. I schaktet framkom en stående mur (7273) som högst troligt är en del av den kajfront som tidigare stått på Skeppsbron ut mot Saltsjön.

Bilaga 2. Kontexttabell

Kontext-nr	Typ	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Toppmått (m.ö.h.)	Beskrivning	I schakt
6475	Utfyllnadslager	8,5	2	0,2	0,2–0	Utfyllnadslager som bestod av en mörk svartbrun grusig sand med inslag av tegelkross, kol, småsten. Lagret blev tjockare mot N–NÖ. Lagret framkom på ett djup av ca 0,2 m.ö.h och var ca 0,20 m tjockt, grävdes ej till botten. Samtida med 7122.	6474
6507	Kajkonstruktion	16	0,5	1		Konstruktionen var uppbyggd av större fyrsidiga huggna stenar i storleken 0,6 x 0,4 m. Konstruktionen var 0,9 m hög och 15,9 m lång, bredd oklar då konstruktionen framkom i schaktväggen. Vid konstruktionens S hörn stod 2 stenar vinklade med kortsidan mot varandra. Mot Ö fanns delar av konstruktionens underliggande stenarna kvar. Stenen var sammanfogad med ett ljusrosa/beigt kalkbruk samt av ankarjärn som gick ner till de underliggande stenarna. Vid ett tidigare skede har delar av konstruktionen tagits bort och en betongplatta har påförts mitt i konstruktionen. Troligen har en del av konstruktionen rivits för att gjuta betongen, sedan har stenen återförts till konstruktionens övre del. Troligt en inre del av kajkonstruktion, möjligen 1850-tal. Vid senare schaktning Ö om konstruktionen framkom kajens främre del 6517.	6509
6508	Utfyllnadslager	33	3,2	0,8	0,8–0	Raseringslager som framkom i botten av schakt 6507, endast ytan av lagret undersöktes. Fanns spår av raseri, tegelkross och kakelbitar. Lagret var mörkbrunt och hade inslag av dynga i den nord-östra delen. Inga fynd framkom vid schaktningarna. Stora delar av ytan var täckt av svart markduk från tidigare undersökning. Lagret framkom på 0,78 m.ö.h. i S och 0,72 m.ö.h. i N.	6509
6517	Kajkonstruktion	10,2	1,5	1		Efter vidare schaktning vid Ö sidan om 6507 framkom en del av den främre kajmuren, längd 10,2 m, bredd 1,0–1,4 m. Stenstorlek i kajen var på 0,3–1 m. Vid den V sidan var muren skadad av en armerad betongmur. Det rosaskimrande kalkbruk som förekommit på samtliga muravsnitt från 1850-tals kajen framkom även vid denna. Fanns partier av muren som var övermuret av ett gråare porösare bruk. Troligen på grund av den betongplatta som var gjuten mitt i själva konstruktionen (se 6507). Ett av stenblocken i kajen hade en planhuggen sida mot vattnet. Tolkas som en murrest från 1850-års kajkonstruktion som vid en tidig fas förstärkts med en betongplatta.	6516
6519:1–4	Kajkonstruktion	12	2	2		Kajkonstruktion av den 1850 års kaj, bredd 1,4 m, längd 12 m. Kajen bestod av stenblock i granit vilket var sammanfogat med ett ljusbrunt-rosa bruk. Kajfronten mot vattnet bestod av planhuggna kvadratiske stenblock. Stenstorleken i kajen varierade mellan 0,5–1,1 m. Insidan till kajen var uppbyggd av obearbetade block. Konstruktionen var uppdelad i fyra delkontexter (1–4). Tolkas som en del av den 1850 års kajfront.	6510
6534	Störning	14,4	0,5	0,5	1	Gasledning, längd 14,4 m, bredd 0,5 m, korsar stigarschakt i NNO–SSV riktning. Rörets hjässa ligger på ca 1 m.ö.h.	6510
6535	Störning	16,7	1	1	1	Större avloppsledning som korsar stigarschakt i NNO–SSV riktning. Längd 16,7 m, bredd 1,1 m. Rörets hjässa ligger på ca + 1 m.ö.h.	6474
6536	Störning	16,7	1	1	1	Större avloppsledning, längd 16,7 m, bredd 0,9 m, som korsar stigarschakt i NNO–SSV riktning. Rörets hjässa ligger på ca + 1 m.ö.h.	6474
6602	Gatsten	2	1,6	0,2	2,5	Gatuläggning som bestod av större rektangulära gatstenar, stenen framkom på en höjd av 2,5 m.ö.h. vilket även sammanföll med själva schaktdjupet för schaktet. Stenläggningen hade skurits av två kabeltrummor (6603). Den S delen av stenläggningen hade en längd på 2,1 m och en bredd på 0,9 m. Vid N delen av störningen hade stenläggningen en längd på 2,2 m och en bredd på 1,6 m. Tolkas som en rest av stenläggning från 1800-talets senare hälft.	6601
6603	Störning	2	2			Störning bestående av två kabeltrummor vilket skar stenläggning 6602.	6601

Bilaga 2. Kontexttabell, forts.

Kontext-nr	Typ	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Toppmått (m.ö.h.)	Beskrivning	I schakt
6610	Gatsten	8	0,5		1	Rektangulär tuktad större gatsten framkom V om Tullhus 3, troligt tillhörande en gata som gått precis utanför tullhuset under 1800-talet andra hälft.	6609
7104:1–2	Rustbädd till kajkonstruktion	1,1	1,7		0	Rustbädd som framkom under kajkonstruktion 7111 bestående av flertalet träpålar 0,25–0,35 m i diameter. Konstruktionen var uppdelad i två delkontexter (1–2).	7112
7105	Störning	4,4	2,7			Betongfundament i botten av schaktet, framkom på djup 0,2 m.	7112
7106	Störning	3	0,7	0,3	0,5	Gjuten betong ovan betongfundament 7105.	7112
7111:1–2	Kajfront	2,6	1,7	1	1	Del av kajfront vid Skeppsbron med huggna granitblock. Har vid tidigare schaktning på Skeppsbron framkommit vid flertalet tillfällen. Är troligt del av den kajfront av Nils Ericson runt år 1850 som gått längs med Skeppsbron. Konstruktionen var uppdelad i två delkontexter (1–2).	7112
7116	Gatsten	2,7	2,5		1,6	Gatuläggning som framkom vid ett djup av 0,4 m under befintlig mark höjd. Gatuläggningen bestod av rektangulär storgatsten, storlek 0,16–0,21 x 0,0,10–0,12 m. Gatuläggningens utbredning var 2,7 x 2,5 m.	7115
7117	Utfyllnadslager	11	2,5	0,7	0,7–0	Närmare schaktbotten i schaktet framkom ett utfyllnadslager med fynd av keramik som rödgods, stengods och fajans samt kritpipor och en mynning till en glasflaska av typen schatullflaska.	7115
7122	Utfyllnadslager	3	4	0,2	0,2–0	I schaktbotten i den N delen framkom ett mörkt organiskt utfyllnadslager ca 3 x 4 m. Lagret fortsatte in under schaktväggen mot NV och framkom på ett djup av ca 0,2 m.ö.h. Grävdes ej till botten, är högst troligt samtida med 6475.	7120
7201	Murkonstruktion	1,3	1,1	1	2,4	Muren var ca 1 m hög och bestod av sten i granit, den övre skiftet av muren var fogad med ett rosaskimrande murbruk.	7205
7202	Underliggande del till murkonstruktion	0,5	0,3	0,5	1,4	Murkonstruktion bestående av huggen gråsten fogad med kalkbruk, framkom under murkonstruktion 7201. Bör högst troligt vara ett underliggande murparti till 7201.	7205
7206	Träpåle	0,4	0,4			Träpåle som framkom i lager 7267. Pålen hade en diameter på 0,35 m.	7265
7208	Kullerstensbeläggning	0,4	0,5		1,3	Kullerstensrest av rundad småsten, framkom i sydöstra hörnet av schaktet i lager 7267.	7265
7211	Kajfundament	1,9	0,3		0,7	Stenmur som framkom längs sydöstra schaktväggen. Stenstorlek 0,4 x 0,3 m. Under stenkonstruktionen framkom en träpåle (7213). Stenkonstruktionen har troligt varit en del av ett kajfundament från 1700-tal.	7245
7212	Utfyllnadslager	2	0,5	0,3	0,8–0,5	Organiskt mörkare lager som framkom intill och under stenkonstruktion 7211, minst 0,3 m tjockt, ej grävt till botten.	7245
7213	Träpåle	0,25	0,25			Rundad trästolpe ca 0,25 m i diameter, framkom i lager 7212 och strax under stenkonstruktion 7211.	7245
7216	Träpåle	0,25	0,25			Träpåle som framkom i schaktväggen, efter ca 2 m framkom ytterligare en stolpe 7263.	7260
7217	Utfyllnadslager	1,5	1,5	0,6	0,6–0	Fyndförande organiskt utfyllnadslager med träflis. Fynd som framkom bestod av keramik, kakel, kritpipor och glas samt en hel del animaliska restprodukter. Packat träflis framkom närmare schaktbotten på ca ±0 m.ö.h.	7258
7239	Utfyllnadslager	1	0,9	0,4	0,7–0,3	Mörkt grusigt organiskt fyndförande lager.	7245
7240	Utfyllnadslager	3,8	0,9	0,3	0,3–0	Mörkare grusigt fyndförande lager med träflis närmare schaktbotten samt en del löst liggandes trämaterial, ej grävt till botten, framkom under 7239. Lagret tolkas som ett äldre utfyllnadslager för 1700-tals kajkonstruktion.	7245

Bilaga 2. Kontexttabell, forts.

Kontext-nr	Typ	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Toppmått (m.ö.h.)	Beskrivning	I schakt
7242	Utfyllnadslager	1	0,8	0,6	0,6–0	Organiskt mörkare grusigt utfyllnadslager som framkom 2 m söder om 7240. Innehöll en del trämaterial samt träflis som framkom närmare schaktbotten. Direkt S om lagret framkom en trästock 7243. Lagret var minst 0,6 m tjockt och ej grävt till botten. Samtida med 7240. De två meterna mellan dessa två lager bestod av moderna massor från tidigare undersökning på Skeppsbron.	7245
7243	Träkonstruktion	1	0,3		0,3	Trästock med uttag, 1 m lång och 0,3 m bred, framkom direkt S om träflislager 7242 längs schaktets V schaktvägg. Ö om denna träkonstruktion framkom stenkonstruktion 7211.	7245
7244	Kullerstensbeläggning	1	0,4		0,3	Stenkonstruktion 0,9 x 0,4 m av mindre rundad sten, framkom direkt Ö om träkonstruktion 7243. Rest av kullerstensbeläggning.	7245
7259	Utfyllnadslager	14	1,4	0,5	0,5–0	Mörkbrunt fyndförande siltigt träflislager. Ö om lagrets södra del framkom två träpålar (7216 och 7263) som låg på rad med ca 2 m avstånd. Ej grävt till botten. Ett äldre utfyllnadslager med mycket träflis.	7258
7261	Kajfundament	2	0,5		1	Konstruktionen bestod av tre större stenblock som låg på rad i N–S riktning. Stenblocken hade en storlek på 0,8 x 0,5 x 0,4 m. Tredje stenen fortsatte in under södra schaktslanten. Direkt Ö om stenen framkom en störning av större rörledning. I V framkom ett omrört utfyllnadslager 7268. Konstruktionen kan möjligen vara del av ett äldre kajfundament.	7266
7263	Träpåle	0,25	0,25			Träpåle 0,25 m i diameter. Låg på rad med stolpe 7216, vilket framkom vid schaktning av ytan vid ett tidigare tillfälle.	7260
7267	Utfyllnadslager	5	3,4	0,5	1–0,5	Mylligt utfyllnadslager, delvis omrört i sen tid av två nedgrävda järnrör som låg i N–S riktning. Lagret bestod av ett mörkbrunt, luckert innehåll med en del djurben, tegel, kritpipor, glas, keramik. Även en del näverflak framkom i den NÖ delen av schaktet. Denna del av lagret var även en aning svartare och möjligen sekundärbränt. Kan troligt komma från nedläggning och svetsning från de yngre rörledningarna. Lagret är ej grävt till botten. Tjocklek ca 0,3 m i V och 0,4–0,5 m i Ö. Lagret påminner om och bör vara samtida med 7268 N om detta lager.	7265
7268	Utfyllnadslager	2,7	0,8	0,5	0,5–0	Omrört utfyllnadslager delvis avgrävt av rörledning i den V delen. Längst Ö delen framkom en möjlig murrest 7261 som bestod av tre rektangulära stenblock som låg på rad. Lagret var ca 0,5 meter tjockt och i schaktbotten framkom en trästock i N–S riktning 0,8 x 0,2 m och en grövre träplanka som låg i samma riktning. Lagret är ej grävt till botten.	7266
7273	Kajfront	1,3	0,5	1,2	1,2	Del av kajfront för 1800-tals kajen längs Skeppsbron. Huggna granitblock med rosa murbruk (alunbruk). Har vid tidigare schaktning vid Skeppsbron framkommit vid flertalet tillfällen, av en sträcka på ca 100 meter. Tillhör en del av den kajfront som gått längs med Skeppsbron från Nils Ericsons sluss runt 1850-tal.	7272

Bilaga 3. Fyndtabell

Fynd-nr	Objekt	Material	Godstyp	Subklass	Del	Antal	Vikt (g)	Datering	Beskrivning	Gallrad (X)
7117:107:1	Kritpipa	Lera		Kritpipa	Skåft	1	2,76	1695–1895	Holland. Ögonband + banddekor.	
7117:107:2	Kritpipa	Lera		Kritpipa	Huvud	1	4,72	ca 1730–1750	Holland, Gouda. Dekor klack: Amsterdams stadsvapen inom sköld. Tillverkare: Abraham de Vet.	
7117:108:1	Flaska	Glas		Schatullflaska	Mynning	1	43,34		Kraftig mynning ofärgat.	
7117:109:1	Kärl	Keramik	Rödgoods	Skål	Öra, buk	2	77,82		Brun glasyr inv. Oglaserad utv.	
7117:109:2	Kärl	Keramik	Vitgoods	Mugg, silkärl	Buk	2	13,26	1675–1775	Mugg: Gul glasyr med brun fiskfällsliknande dekormönster i s.k. "combed slip", Staffordshire-type slipware. Silkärl: Grön glasyr med hål.	
7117:109:3		Keramik	Fajans	Fat, skål	Botten, buk	2	60,62		Vit glasyr, blå dekor inv., hand med pipa.	
7117:109:4	Kärl	Keramik	Stengods	Fat	Brätte, botten	2	41,1		Svart, glasyr inv. oglaserad utv. Vit glasyr med grön och svart dekor inv. oglaserad utv.	
7212:840:1	Kritpipa	Lera		Kritpipa	Skåft	4	10,9		Utan dekor.	X
7212:840:2	Kärl	Keramik	Stengods	Odef	Buk	2	7,77		Två små skåvor, Spjälkat.	X
7212:840:3	Kärl	Keramik	Fajans		Buk	1	2,88		Vit glasyr, utv. blå dekor, blad och prickar.	
7217:845:1	Kritpipa	Lera		Kritpipa	Skåft	14	36,5		Utan dekor.	X
7217:845:2	Kritpipa	Lera		Kritpipa	Skåft	1	5,24	1695–1895	Holland. Ögonband + banddekor.	
7217:845:3	Kritpipa	Lera		Kritpipa	Huvud	1	6,87	Trol. 1702–1724	Holland, Gouda. Dekor klack: Kront siffr 3. Tillverkare: (Ezechiël Samson).	
7217:845:4	Avfalls-material	Koppar		Slagg		3	68,66		Starkt korroderat koppar, fragment av slagg.	X
7217:845:5	Ben	Ben		Gris, ko		4	76,13		Fragment djurben, gris och ko. En tand, gris.	X
7217:845:6	Planglas	Glas		Fönsterglas		1	2		Färglös skärva.	X
7217:845:7	Flaska	Glas		Flaska	Buk	1	12,55		Brun skärva, öflaska sekelskiftet 1800/1900-tal.	X
7217:845:8	Flaska	Glas		Schatullflaska?	Buk	2	7,45		Små skåvor gul.	X
7217:845:9	Skjutvapen	Flinta		Bössflinta		1	3,34		Fragment av bössflinta med bassen, färg grå-brun.	X
7217:846:1	Kärl	Keramik	Rödgoods	Trebensgrytfat	Fot, brätte, botten	5	338,76		Grön och brun blyglasyr.	
7217:846:2	Kärl	Keramik	Fajans	Fat/skål	Botten, buk	1	6,82		Utv. vit glasyr. Inv. Vit glasyr med blå dekor.	
7217:846:3	Kärl	Keramik	Vitgoods	Skållkopp	Buk	1	4,46		Inv. Grön Glasyr, utv. fläckig grön, mörkgrön glasyr.	
7217:846:4	Kärl	Keramik	Porslin	Kopp	Buk, mynning	1	21,33		Yngre porslin, vit glasyr.	X

* Fyndnumret består av tre delar (X:X:X), varav det första är numret på den kontext som fyndet tillhör. Det andra numret är det löpnummer som fyndet tilldelas vid inventeringen i fält och det tredje är det nummer som fyndet får vid fyndregistrering i vår databas SiteWorks. Dessa tre bildar tillsammans föremålets unika fyndnummer.

Bilaga 3. Fyndtabell, forts.

Fynd-nr	Objekt	Material	Godstyp	Subklass	Del	Antal	Vikt (g)	Datering	Beskrivning	Gallrad (X)
7217:846:5	Kakel	Keramik		Rumpkakel	Hörn	1	188,46	1625–1675	Svart glasyr, växtornamentik.	
7217:846:6	Kakel	Keramik		Rumpkakel	Hörn	1	49,75	1550–1600	Fragemtariskt hörn, grön glasyr med ornamentik.	X
7217:846:7	Kakel	Keramik		Rumpkakel	Blad	1	43,37	1700-tal	Grön glasyr, fragment av hörn.	X
7239:1133:1	Flaska	Glas		Parfymflaska	Mynning, hals	2	6,74		Två mindre skärvor med hals och botten ljusgrön.	
7239:1133:2	Flaska	Glas		Schatulfflaska?	Buk, botten	2	15,5		Två mindre gröna skärvor.	X
7239:1133:3	Planglas	Glas		Fönsterglas		4	9,12		Ljusgröna skärvor.	X
7239:1133:4	Kritpipa	Lera		Kritpipa	Skåft	6	8,95		Utan dekor, en med halv klack ingen stämpel.	X
7239:1133:5	Kärl	Keramik	Rödgoods	Skål	Buk	1	8,27		Inv. ljusbrun blyglasyr. Utv. fläckig, skrovlig gul glasyr.	X
7239:1133:6	Kärl	Keramik	Fajans	Kopp	Buk	3	3,79		Fragment, vit glasyr. Två med lila dekor inv., en med blå och svart dekor inv. och utv.	
7240:1134:1	Kritpipa	Lera		Kritpipa	Huvud	1	4,2		Fragment av mindre huvud, oläslig dekor klack.	
7240:1134:10	Kärl	Keramik	Rödgoods	Trebensgryta, kruka, fat, skål	Fot, botten, buk, mynning,	15	438,14		Brun, grön och gul glasyr och oglaserad.	
7240:1134:11	Kärl	Keramik	Fajans	Fat, skål	Buk, botten, mynning	6	29,3		Vit glasyr, lila med blå dekor inv., passform.	
7240:1134:12	Kärl	Keramik	Fajans	Vas, fat, skål	Hänc, buk, botten, brätte	23	197,41		Vit glasyr, blå dekor, växter.	
7240:1134:13	Kärl	Keramik	Stengods	Kruka	Buk, mynning	1	16,27		Oglaserad, sekundärbränd, möjligen rödgoods.	X
7240:1134:14	Planglas	Glas		Fönsterglas		14	51,52		Ljusgröna skärvor.	X
7240:1134:15	Flaska	Glas		Flaska	Botten, buk	10	341,44		Grön och mörkgröna butelj skärvor.	X
7240:1134:16	Flaska	Glas		Medicinflaska	Botten	1	1,43		Ljusblå skärva.	
7240:1134:17	Flaska	Glas			Mynning	1	1,79		Ljusgul, möjlig tratt eller dekoraton.	
7240:1134:18	Byggnadsmaterial	Lera		Taktegel	Fragment	1	53,77	1700-tals mitt	Svartglaserad, fragment.	X
7240:1134:2	Kritpipa	Lera		Kritpipa	Skåft	2	13,5	1630–1660	Holland. Fransk lilja.	
7240:1134:3	Kritpipa	Lera		Kritpipa	Skåft	2	10,06		Skåft med fragment av klack.	X
	Kritpipa	Lera		Kritpipa	Skåft	5	12,15	1695–1895	A: Holland. Ögonband + banddekor.	
	Kritpipa	Lera		Kritpipa	Skåft	1	4,31	1680–1720	B: Holland. Sicksack + banddelor.	
	Kritpipa	Lera		Kritpipa	Skåft	1	5,39	1660–1890	C: Holland. Banddekor.	
7240:1134:4	Kritpipa	Lera		Kritpipa	Skåft	38	98,2		Utan dekor.	X

*Fyndnumret består av tre delar (X:X:X), varav det första är numret på den kontext som fyndet tillhör. Det andra numret är det löpnummer som fyndet tilldelas vid inmätningen i fält och det tredje är det nummer som fyndet får vid fyndregistrering i vår databas Site Works. Dessa tre bildar tillsammans föremålets unika fyndnummer.

Bilaga 3. Fyndtabell, forts.

Fynd-nr	Objekt	Material	Godstyp	Subklass	Del	Antal	Vikt (g)	Datering	Beskrivning	Gallrad (X)
7240:1134:5	Föremål	Trä		Tunna	Tunnstäv.	1	134,7		Grövre tunnstav, med urtag och fasad kant. Sekundär bränt.	X
7240:1134:6	Zoologisk	Molusk		Ostron		1	55,4		Större ostronskal.	X
7240:1134:7	Föremål	Lera		Degel		1	80		Skrapmärken i botten.	
7240:1134:8	Kakel	Keramik		Rumpkakel		3	124,39	1500–1600	Mindre kakel, mörkgrön glasyr.	
7240:1134:9	Kakel	Keramik		Rumpkakel	Blad	1	114,1	1625–1675	Svart glasyr, växtnamnetik.	
7259:1326:1	Bägare	Glas		Supkopp	Botten, buk	5	50	1650–1750	Fem olika bägare, brännvin, turkos och ljusgul. Slutet 1600-tal till tidigt 1700-tal.	
7259:1326:2	Vinglas	Glas		Vinglas	Botten, buk	4	12,21		Ofärgat tunna skåvor. Botten skärva med v-langer.	
7259:1326:3	Flaska	Glas		Flaska	Botten, buk	5	131,82		Fragment av butelj flaskor.	X
7259:1326:4	Planglas	Glas		Fönsterglas		7	22,31		Fyra skåvor grönt glas och två färglösa skåvor.	X
7259:1327:1	Kritpipa	Lera		Kritpipa	Skåft	3	14,42		Utan dekor.	X
	Kritpipa	Lera		Kritpipa	Skåft	4	15,46	1680–1720	A: Holland. Sicksack + banddekor.	
	Kritpipa	Lera		Kritpipa	Skåft	11	31,8	1695–1895	B: Holland. Ögonband + banddekor.	
	Kritpipa	Lera		Kritpipa	Skåft	1	7,78	1667–1687	C: England, Newcastle, Tyneside. Dekor: THO-PARK inom oval. Tillverkare: Thomas Parke.	
7259:1327:2	Kritpipa	Lera		Kritpipa	Skåft	2	5,99	1690–1730	Holland. Spiralvridet.	
7259:1327:3	Kritpipa	Lera		Kritpipa	Huvud	8	49,7		Små huvuden utan dekor.	
	Kritpipa	Lera		Kritpipa	Huvud	1	4,14	ca 1700–1720	A: Holland Gouda. Dekor klack: Prins och Prinsessa. Tillverkare: 1698–Jan Sijmons. Kunst. 1710–1719 Pieter Pietersz. Van Asperen. 1719–1745 Jan Arijse Eelspeel.	
7259:1327:4	Kritpipa	Lera		Kritpipa	Huvud	2	4,25		Två fragment från huvud, utan dekor.	X
	Kritpipa	Lera		Kritpipa	Huvud	1	3,73	ca 1700–1730	A: Holland, Gouda. Dekor klack: Svan. Tillverkare: 1719–1749 Jan Thijse de Jong.	
	Kritpipa	Lera		Kritpipa	Huvud	1	4,1	1695–1698, 1707	B: Holland, Gouda. Dekor klack: Krönt DV. Tillverkare: 1695–1698 Teunis Willemsz. De Vink. 1707 Jan van der Vos.	
	Kritpipa	Lera		Kritpipa	Huvud	1	3,74	Trol. 1700–1730	C: Holland, Gouda. Dekor klack: Krönt M. Tillverkare: 1691–1702 Maerten Janse. 1702 Jannemaet Delsma. 1703–1704 Jan Ariansz. Verslujs. 1704–1712 Jan Caen. 1712 Maerten Aertsz. Brammert.	

* fyndnumret består av tre delar (X:X:X), varav det första är numret på den kontext som fyndet tillhör. Det andra numret är det löpnummer som fyndet tilldelas vid mätningen i fält och det tredje är det nummer som fyndet får vid fyndregistrering i vår databas SiteWorks. Dessa tre bildar tillsammans föremålets unika fyndnummer.

Bilaga 3. Fyndtabell, forts.

Fynd-nr	Objekt	Material	Godstyp	Subklass	Del	Antal	Vikt (g)	Datering	Beskrivning	Gallrad (X)
7259:1327-5	Kritpipa	Lera		Kritpipa	Skaff	49	121,98		Utan dekor.	X
7259:1328-1	Kärl	Keramik	Rödgods	Fat, grytta, trebensgrytta, skål, kruk	Öra, fot, buk, brätte, botten	10	389,42		Blandat material, oglaserat till brun, gul, svart, grön, vit glasyr, få med dekor.	
7259:1328-2	Kärl	Keramik	Vitgods	Odef	Odef	1	4,4		Brun, vit blyglasyr.	X
7259:1328-3	Kärl	Keramik	Fajans	Fat	Botten, brätte	8	60,46		Vit glasyr med blå ornamentik.	
7259:1328-4	Kärl	Keramik	Stengods	Krus, kruk	Buk, mynning	5	43,46		Seltzer och Sieburg.	
7259:1328-5	Kakel	Keramik		Rumpkakel	Hörn	1	93,83	1580–1750	Svårt sekundär bränd.	
7267:1403-1	Föremål	Läder		Sko	Ovansiäder	1	13,85		Främre del av ovansiäder till sko.	
7267:1403-2	Kritpipa	Lera		Kritpipa	Skaff	24	74,7		Utan dekor.	X
7267:1403-3	Kritpipa	Lera		Kritpipa	Skaff	1	13,36		England. Text: GOD BLESS THE KING + sicksackdekor.	
7267:1403-4	Kritpipa	Lera		Kritpipa	Skaff	1	2,1		Utan dekor.	X
	Kritpipa	Lera		Kritpipa	Skaff	1	4,95	1695–1895	A: Holland, Gouda. Ögonband + banddekor.	
	Kritpipa	Lera		Kritpipa	Skaff	1	2,89	1680–1720	B: Holland. Sicksack + banddekor.	
	Kritpipa	Lera		Kritpipa	Skaff	1	4,07	Ca 1680–1720	C: Holland, Gouda. Text: IN GOUDA + sicksackdekor.	
	Kritpipa	Lera		Kritpipa	Skaff	1	5,44	1722–1760	D: Holland, Gouda. Text: A. SOUFFREU + sicksackdekor. Tillverkare: Anthony Souffreu.	
7267:1403-5	Kritpipa	Lera		Kritpipa	Huvud	1	15,85	1720–1750	England, London. Dekor klack: W/M 8 (på klackens sidor). Dekor huvud: F R under tre kronor. Tillverkare: William Manby.	
7267:1404-1	Kärl	Keramik	Rödgods	Skål/kruk	Botten, buk	1	17,66		Brungul blyglasyr.	X
7267:1404-2	Kärl	Keramik	Vitgods	Skål/fat	Buk	1	6,25		Ljusbrun gul blyglasyr.	X
7267:1404-3	Kärl	Keramik	Flintgods	Skål/fat	Buk	2	5,71		Vit glasyr med blå och silver dekor, blommor.	
7267:1405-1	Flaska	Glas		Flaska	Botten	2	244,18		Två större mörkgröna butelj bottnar.	X
7267:1405-2	Flaska	Glas		Medicinflaska	Botten	1	9,68		Mindre botten ljusgrön.	
7267:1405-3	Flaska	Glas		Flaska	Botten, buk	3	72,78		Skärvor butelj ljusgrön och brun.	X
7267:1405-4	Vinglas	Glas		Vinglas	Buk	1	1,06		Ofärgad tunn skärva.	X
7267:1405-5	Pianglas	Glas		Fönsterglas		2	31,28		En färglös skärva och en brun.	X
7267:1405-6	Flaska	Glas		Schatulfflaska?	Buk	3	10,19		Små skärvor grön, gul och brun .	X

* fyndnumret består av tre delar (X:X:X), varav det första är numret på den kontext som fyndet tillhör. Det andra numret är det löpnummer som fyndet tilldelas vid inmätningen i fält och det tredje är det nummer som fyndet får vid fyndregistrering i vår databas SiteWorks. Dessa tre bildar tillsammans förenälets unika fyndnummer.

SLUSSENPROJEKTET
SCHAKTNINGSÖVERVAKNING
DELRAPPORT 6